

De sporen van de ‘Groote’ oorlog archeologisch onderzocht

Proefsleuvenonderzoek in Patte d’oie
(Klerkenstraat, Esen-Diksmuide)

Intern aOE-rapport

Proefsleuvenonderzoek in Patte d'oie (Klerkenstraat, Esen-Diksmuide).

Terreinwerk & rapportage

**Marc Dewilde,
archeoloog**

**Franky Wyffels,
veldtechnicus**

Proefsleuvenonderzoek in Patte d'oie (Klerkenstraat, Esen-Diksmuide)

Administratieve gegevens:

Provincie: West-Vlaanderen

Gemeente: Diksmuide

Adres: Klerkenstraat

Kadaster: Afdeling: 2de Afd.

Sectie: B

Perceel: 241

Opgraving ☒

Prospectie ☐

Vergunningsnummer: 2010/362

Datum vergunning: 11/10/2010

Naam aanvrager: Dewilde Marc

Naam site: Patte d'oie (Esen)

Lambertcoördinaten (Lambert 1972): X= 46118,205, Y= 191491,742

Inhoudsopgave

1 Inleiding	5
2 Ligging en bodemgesteldheid	6
3 Historische en archeologische informatie	6
4 Veldwerk	7
5 Besluit	9
6 Geraadpleegde literatuur	9

1 Inleiding

In het kader van de geïntegreerde inventaris van het WO I-erfgoed¹ werd ook de archeologische kant van de zaak bekeken. Doel daarvan was uitspraken te kunnen doen over de aanwezigheid van dat erfgoed en de bewaringsgraad ervan. Daarvoor werden van Diksmuide tot Mesen op 18 locaties proefsleuven gegraven en archeologisch onderzocht (fig. 1). De keuze van de locaties werd bepaald na overleg met streek- en terreinkenners en na consultatie van de beschikbare cartografische en luchtfotografische informatie.

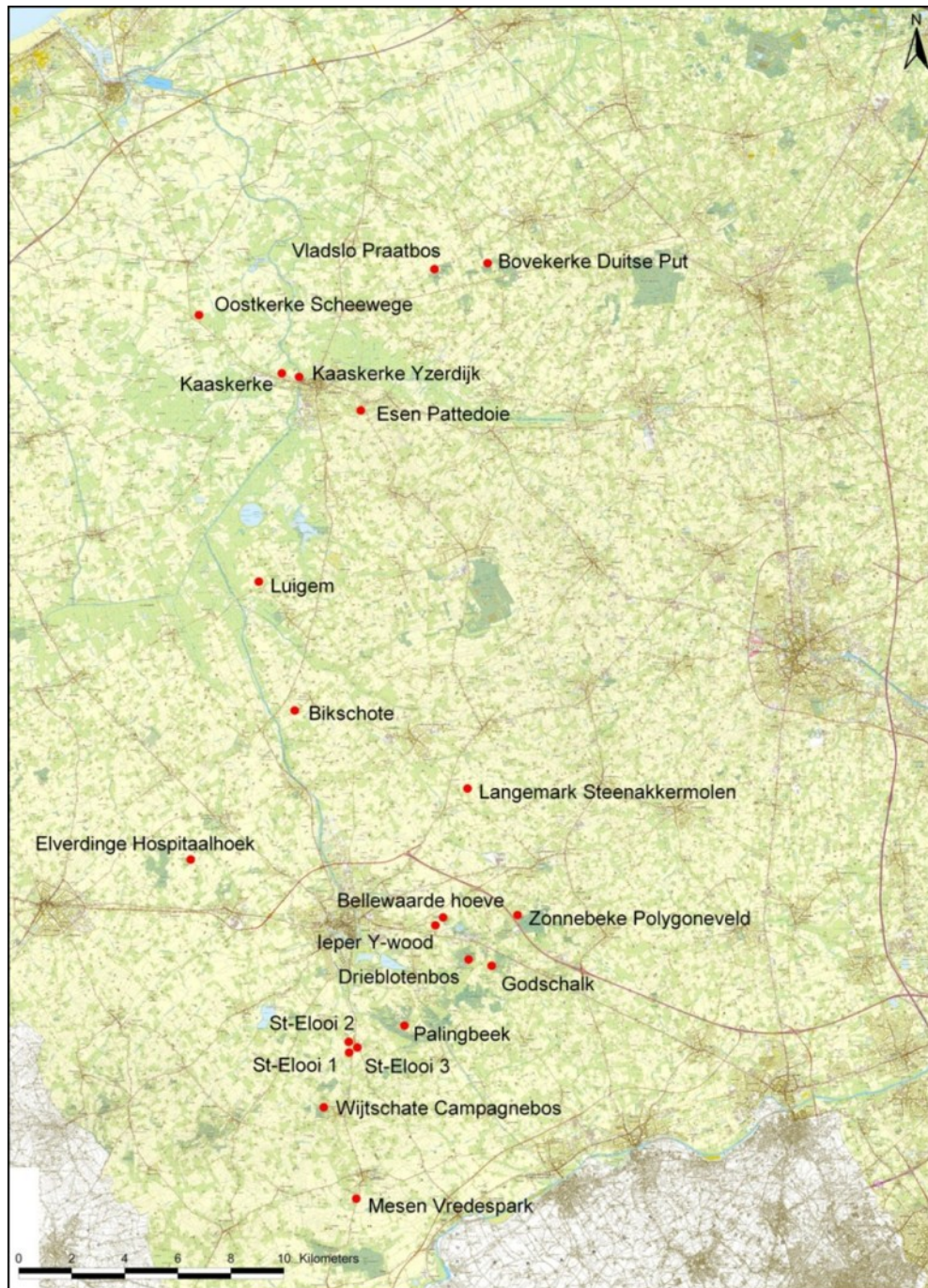

Fig. 1 Verspreidingskaart van de geproefde locaties (1/27000)

¹ Verboven H. (red) 2012: *Syntheserapport over de aanpak, methodiek, resultaten en aanbevelingen van het WO I erfgoed onderzoek*, Brussel

2 Ligging en bodemgesteldheid

De benaming Patte d’oie – Ganzenpoot is onlosmakelijk verbonden met het sluizencomplex van Nieuwpoort, van waaruit de onderwaterzetting van de IJzervlakte werd geregisseerd. Esen heeft evenwel ook z’n Patte d’oie, z’n ganzenpoot, een kleine kilometer ten westen van het dorp, daar waar nu de Esenweg samenkomt met de Klerkenstraat en de Eikhofstraat².

De onderzochte site ligt op een uitloper van de midden-Westvlaamse heuvelrug, die zich vanaf Passendale in een ruime, lichtjes geknikte boog richting Diksmuide³ slingert. De Duitsers hebben hiermee zoveel als ze konden hun voordeel gedaan. Zowel bij de inplanting van de linies, de positionering van een uitkijktoren in Klerken of de locatie voor de eerste Lange Max, in de luwte achter de heuvelrug (Predikboom, + 27,5 m O.P.). Op de loopgravenkaarten is vlakbij de Ferme de la Vengeance gelegen.

Bodemkundig kon op het terrein een B-horizon onderscheiden worden, die uit zeer homogene bruine leem bestond en rust op geelbruine, plastische en gleyige leem, grijs-groen gevlekt. Plaatselijk komt ijzeraanrijking voor, naast silexkeitjes en zandiger slierten.

Het terrein staat kadastraal gekend als Diksmuide, 2de Afd., Sie B, 241.

Op de CAI zijn naast het proefsleuvenonderzoek een drietal sites met walgracht ingetekend. Zuidoostelijker is in het kader van de opmaak van een prospectiethesis voor een deel van de gemeente heel wat lithisch materiaal ingezameld, naast vol- en laatmiddeleeuwse scherven.

3 Historische en archeologische informatie

Op 10 november 1914 eindigde de slag aan de IJzer.

Door de overstroming van de IJzervlakte was een doorbraak hier onmogelijk geworden en werd er gaandeweg een verdediging in de diepte uitgebouwd, die bestond uit verschillende opeenvolgende linies.

Ook ten oosten van Diksmuide en ten zuiden van de overstroomde Handzamevallei was dat het geval. De 3de linie, de Wilhelmstellung volgde een traject, dat liep ten westen van Esen, ten westen van Klerken en de westelijke rand van het bos van Houthulst opzocht. Daarbij werd voor het eerste stuk de heuvelrug gevolgd. Afgaande op de luchtfoto’s valt de aanleg in het begin van 1915 te situeren.

Op de luchtfoto’s⁴ en de loopgravenkaarten is ook te zien dat deze linie voorzien was van heel wat artilleriestellingen, die in batterijen waren opgesteld. Echt homogeen komt de hoofdloopgraaf niet over. Er zijn korte, gebogen stukjes, lange doorlopende stukken, zigzaggende gedeelten en linies voorzien van U-vormige of halfcirkelvormige traversen. Heraanleg en herstelling zitten hier ongetwijfeld voor veel tussen.

² Nog niet aangegeven op het Popp-kadaster.

³ Passendale + 55 m O.P., Goudberg 50, Zeugeberg 50, Keiaard 48,75, Stadenberg 45, ’S Graveneik 45, Terrest 38,75, Klerken 41,25, Klerkenhoek 37,5, Eikhof (Patte d’oie) 23,75, nabij Diksmuide 13,75

⁴ Met dank aan Birger Stichelbaut, UGent

4 Veldwerk

Het veldwerk voltrok zich op 16 en 17 oktober 2010⁵. De proefsleuven werden zo gelegd dat de hoofdlinie (met traverse) werd aangesneden, alsook de tweede linie, de verbindingssloopgraven en een mogelijke geschutopstelling.

We hebben in de sleuven 2 sporen met duidelijke structurele resten aangetroffen.

In sleuf 1 (fig.2) kwamen sporen van een geschutsplatform te voorschijn. Ze maken deel uit van de driehoekigs substructuur en bestaan uit een laag, aangevoerde baksteen, waarin ijzeren staven verwerkt zitten. Aan de randen komen houten paaltjes en een horizontale plank voor. Plaatselijk valt een L-vormige diepere uitgraving op (0,35 m diep), die o.a. met arduinblokken is opgevuld. Stond hier een van de wielen? De ijzeren staven dienden ter versteviging. Of werden de kanonnen ermee gestabiliseerd? Enkele paaltjes, noordelijk gelegen kunnen een restant zijn van de linie, die het geschut verbond.

De loopgraven waren niet meer dan eenvoudige greppels.

Van S5, de 2de linie, vlakbij de geschutopstelling, werd een hoek aangesneden. De greppel is 0,35m diep en 0,6 m breed.

S3, de verbindingssloopgraaf, bleek enkele malen heraangelegd en was net geen 0,5 m diep.

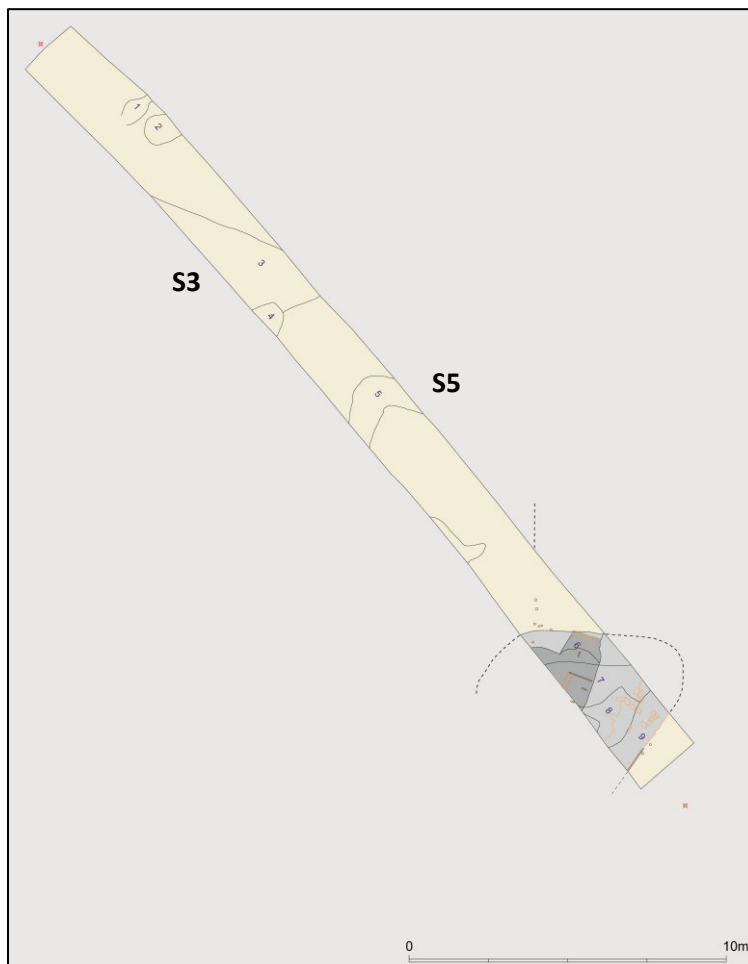

Fig. 2 Sporenplan sleuf 1 (1/238)

⁵ Joël Demuyne, eigenaar van het terrein, verleende hiervoor zijn toestemming. Waarvoor dank. Het opgravingsteam werd versterkt door Bart Moonen en Ivo Wilms, stagairs van Saxion Next, Deventer, Opleiding Archeologisch Onderzoeksassistent.

In sleuf 2 (fig.3) werd de hoofdloopgraaf (S4) aangesneden, meer bepaald een hoek van de traverse⁶. Schuin ingeheide palen creëren een V-vormige loopgraaf. Er kan enige systematiek herkend worden in de palenzetting; de tussenafstand bedraagt ongeveer 0,5 m. Op een diepte van 0,7 m komen bodemplanken voor en is de loopgraaf 0,7 m breed. In de vulling komen ook U-frames voor, die 1 m breed zijn. Dit impliceert een bredere voorloper. Ook in Bikschote werd dergelijke loopgraafinrichting aangetroffen, evenwel met ijzeren banden verstevigd⁷. De breedte aldaar bedroeg 0,97 m. Uit het profiel valt af te leiden dat de met hout beschoeide loopgraaf een oudere oversnijdt van 1,5 m breed. Vonden de U-frames hier hun toepassing? Zowel ten oosten als ten westen is een vergraving geconstateerd, die de aanleg van een borstwering suggereert. Aan de frontzijde bedraagt de breedte ervan 5 à 6 m. Aan de westzijde is de extractieput meer dan 1,25 m diep. Dit kan als drainage van de loopgraaf begrepen worden.

S1, de linie, die de geschutsofstellingen verbindt, is nauwelijks ingegraven.

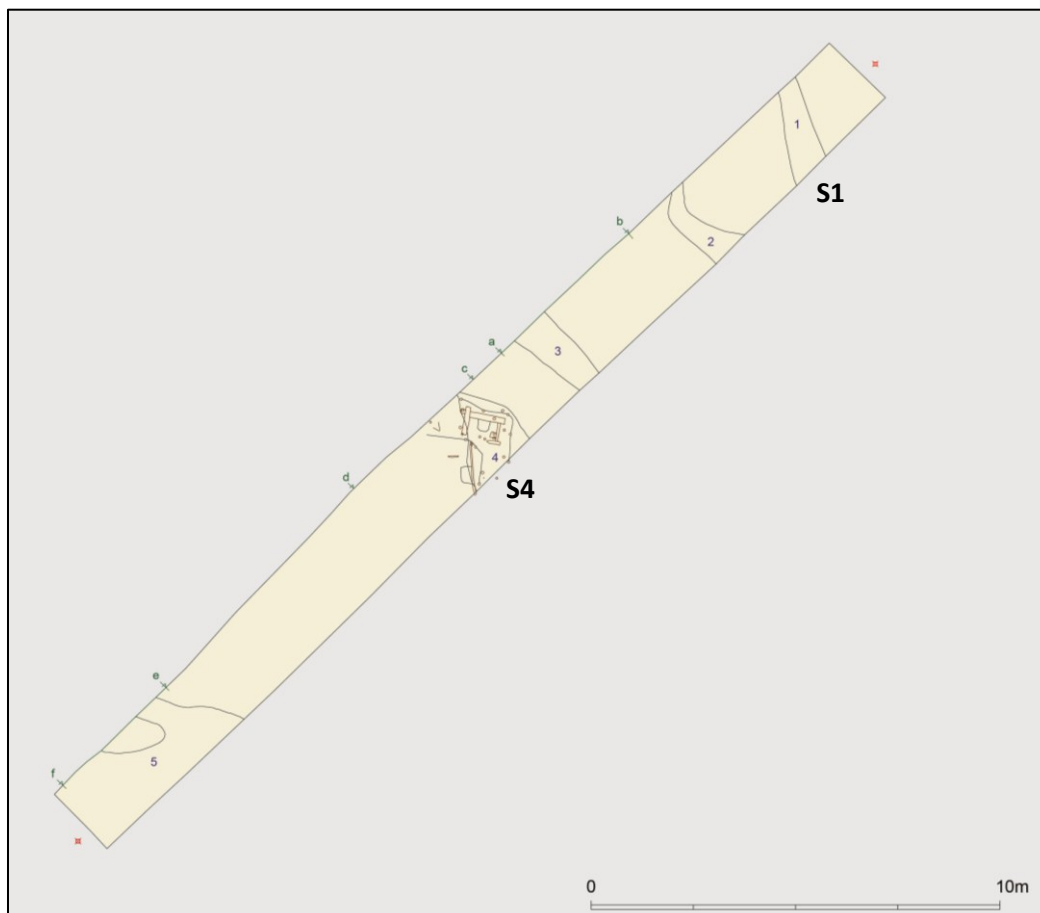

Fig. 3 Sporenplan sleuf 2 (1/186)

Buiten wat schroot, een paar kogels en enkele ontstekers zijn geen relevante vondsten te melden.

In de vulling van de loopgraaf dook een schrabbertje in grijze silex op. De vondsten van lithisch materiaal op de ZO-NW verlopende heuvelrug krijgen daarmee hun meest noordelijk gesitueerde vondst.

⁶ Ten aanzien van de frontlinie achteruit springend uitstulping.

⁷ Dewilde M. & Wyffels F. (2013)

5 Besluit

De lucht fotografisch gewekte verwachtingen zijn volledig uitgekomen en verfijnd. De hoofdloopgraaf is ten westen voorzien van een brede borstwering, waarvoor de vergraving duidelijk aanwezig is. Op de luchtfoto's zijn verder westelijk 2 stroken prikkeldraad met onderbrekingen te zien. Ten oosten van de loopgraaf komen haakse, zigzaggende verbindingsloopgraven voor, een 2de lijn en een lijn, waarop geschutopstellingen aansluiten. Archeologisch gezien zijn dit eerder summiere sporen, het geschutsplatform daarentegen! In relatie met de topografie is dit evenwel helemaal niet verwonderlijk.

6 Geraadpleegde literatuur

Dewilde M. & Wyffels F. (2013): Proefsleuvenonderzoek in Bikschote-Zuidschotestraat (De sporen van de 'grote' oorlog archeologisch onderzocht) Intern rapport
Stichelbaut B. 2009: World War One aerial photography: An archaeological perspective, Universiteit Gent

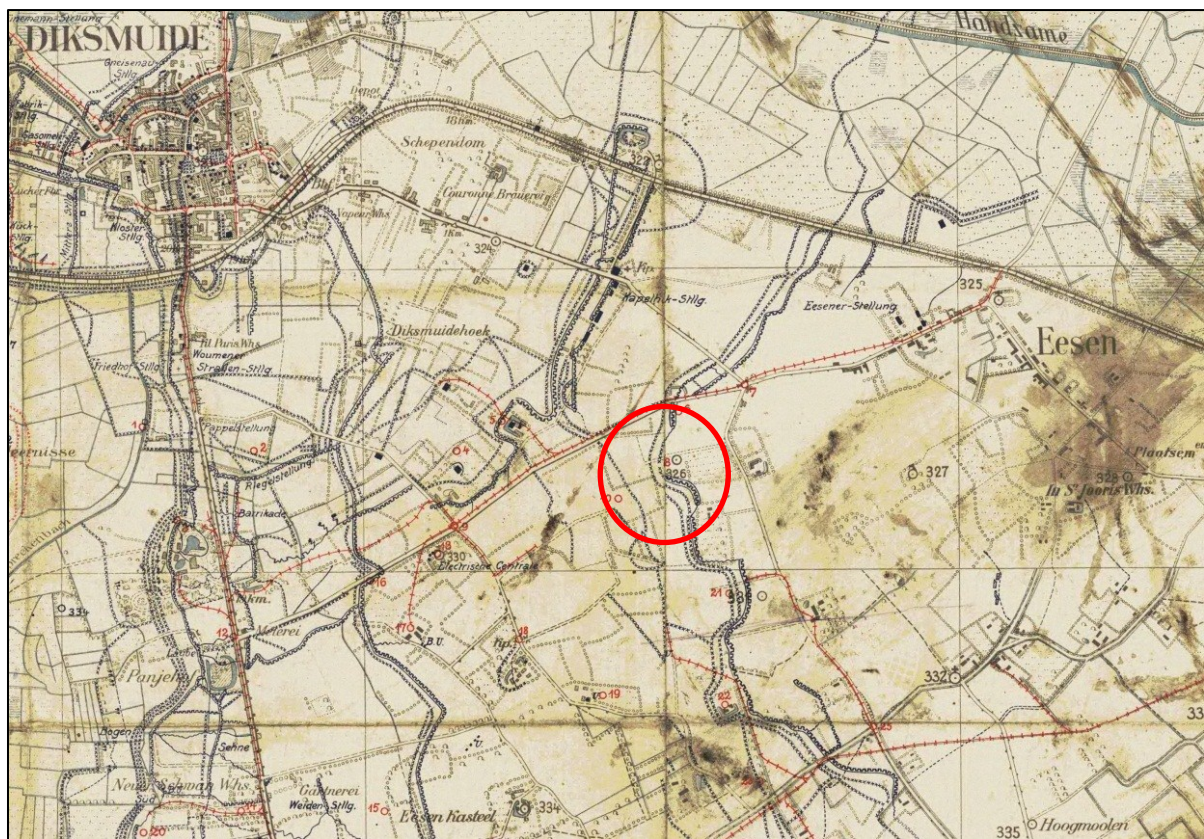

Fig. 4 Uittreksel uit een loopgravenkaart 17-07-1917

Fig. 5 Situering van de ingreep op de topografische kaart (1/5319)

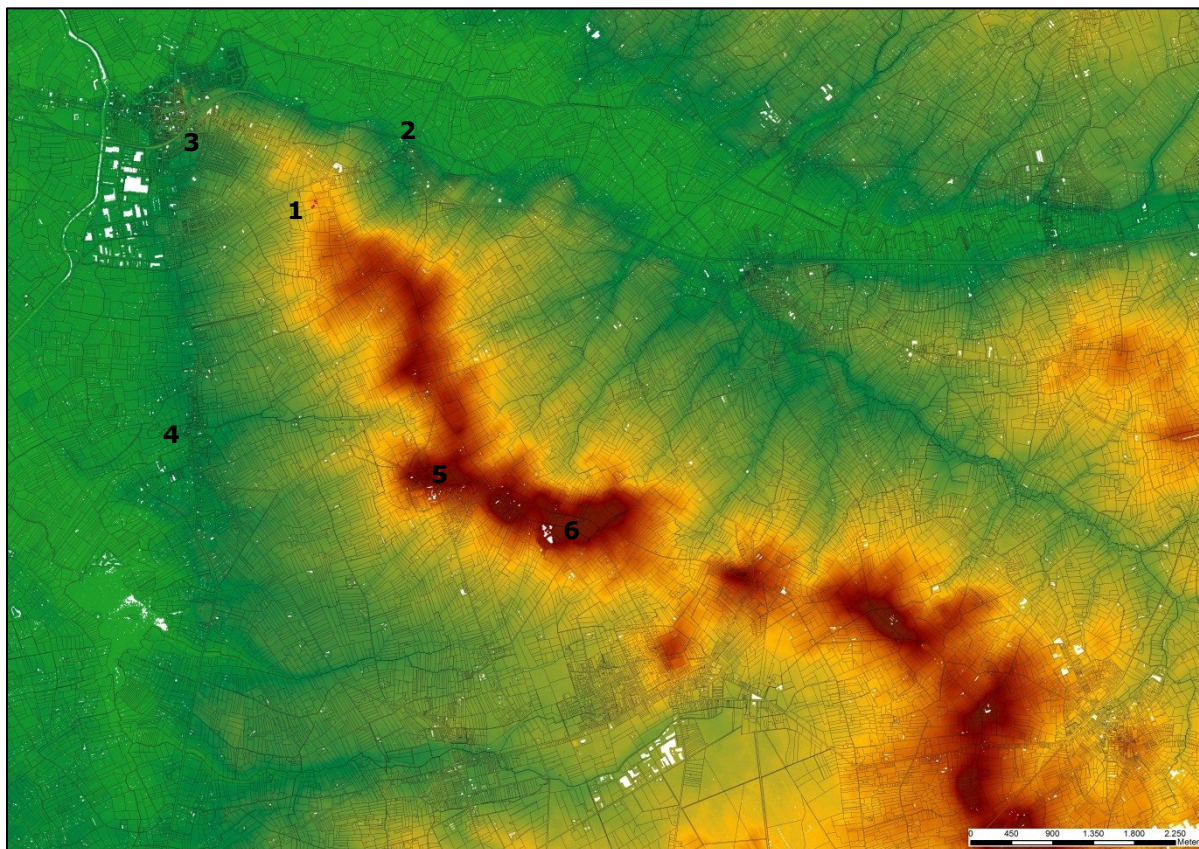

Fig. 6 Situering van de ingreep op het DHM, 1 Patte d'oie - 2 Esen - 3 Diksmuide - 4 Woumen - 5 Klerken - 6 Houthulst (1/83333)

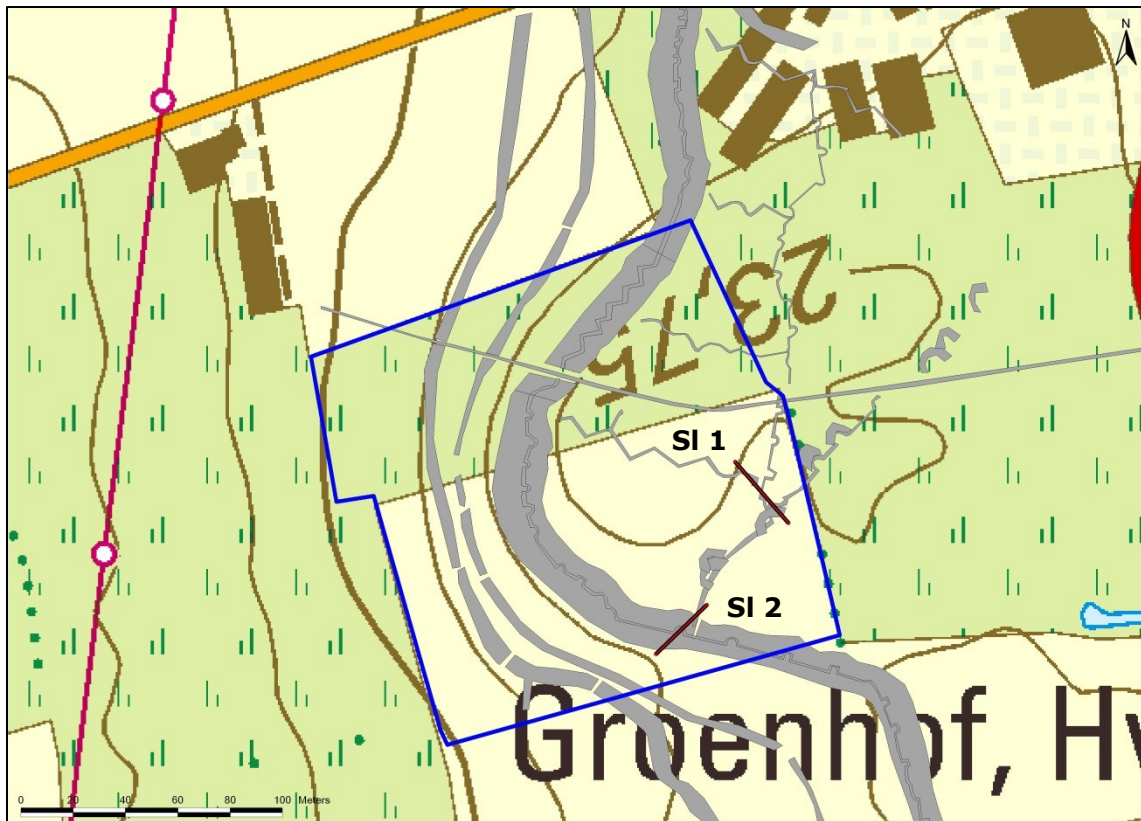

Fig. 7 De inplanting van de proefsleuven op de luchtfotografische informatie (1/2899)

Fig. 8 De geschutsopstelling tijdens het onderzoek

Fig. 9 Zicht op de geschutsofstelling

Fig. 10 Doorsnede op de geschutsofstelling. Het dieper uitgegraven gedeelte valt op.

Fig. 11 De 2de linie in doorsnede

Fig. 12 Doorsnede van de hoofdloopgraaf

Fig. 13 In de vulling van de loopgraaf werd o.a. een U-frame aangetroffen. Bemerkt de wandpalen!

Fig. 14 Coupe op de extractieput

Fig. 15 Op de voorgrond zien we S1 in grondplan. De linie was nauwelijks ingegraven.